

Thực trạng việc

PHÂN LOẠI BẢO TÀNG Ở NƯỚC TA

và phương pháp trưng bày theo loại hình

(tiếp theo kỳ trước)

ĐỖ ĐỨC HÌNH*

2 - Phương pháp trưng bày theo loại hình - một vài đề xuất

Trưng bày bảo tàng là vấn đề không còn mới, nhưng nếu đặt nó là đối tượng nghiên cứu thì cũng còn rất nhiều vấn đề.

Từ xưa đến nay, chúng ta vẫn thường làm và truyền nghề cho nhau về những phương pháp trưng bày, như theo niên đại (trưng bày theo tuần tự thời gian), theo chuyên đề (trưng bày theo đề tài mà kết cấu nội dung quyết định), rồi theo đề cương (nghĩa là trưng bày theo một "kịch bản văn học" đã được xây dựng trên cơ sở tài liệu hiện vật)... Theo chúng tôi, nếu thực hiện được việc phân loại bảo tàng theo loại hình, để quy hoạch phát triển hệ thống bảo tàng Việt Nam, thì chúng ta cũng sẽ có một phương pháp trưng bày tương ứng.

Phương pháp trưng bày theo loại hình là: Lấy các sưu tập hiện vật gốc làm cơ sở, xử lý khoa học mối quan hệ của 4 thành tố là nội dung - mỹ thuật - kiến trúc và kỹ thuật trong tổ chức trưng bày, giải quyết hợp lý mối quan hệ giữa giải pháp tổng thể và giải pháp cục bộ, tạo môi trường sáng tạo cho họa sỹ về ý tưởng và các vấn đề liên quan. Như vậy từ khái niệm vừa nêu ra, chúng ta có thể tiếp cận phương pháp trưng bày theo loại hình ở mấy vấn đề sau:

Một là, trước hết và nhất thiết phải dựa vào sưu tập hiện vật gốc để hình thành và lựa chọn giải pháp trưng bày. Bởi vì nói cho cùng, các sưu tập hiện vật mới là yếu tố quyết định về sự thành công của một trưng bày nói riêng và của mỗi

bảo tàng nói chung. Trưng bày chính là công việc để đưa hiện vật ra đối thoại với công chúng bằng các giải pháp, biện pháp khác nhau, kể cả việc sử dụng các phương tiện hỗ trợ, để cho công chúng có thể tiếp nhận từ hiện vật bảo tàng những thông tin, những trí thức, nhận thức khoa học, đạo đức và thẩm mỹ có giá trị nhất. Do vậy, phương pháp trưng bày theo loại hình không bị lệ thuộc vào phạm vi lãnh thổ, hình thức sở hữu hay ngành trực thuộc để làm cơ sở khoa học xây dựng giải pháp trưng bày được.

Hai là, phương pháp xử lý khoa học và đồng bộ mối quan hệ giữa nội dung khoa học - mỹ thuật - kiến trúc và kỹ thuật. Bất cứ một trưng bày bảo tàng hiện đại nào trong quá trình xử lý để tìm ra giải pháp trưng bày hiệu quả nhất cũng bắt buộc phải giải quyết đồng thời cả 4 yếu tố đó, mới có thể lý giải được đầy đủ tính khoa học và tính mỹ thuật trong phương án đã được lựa chọn và cho là ưu tú nhất. Bởi vì, trước hết cần phải khai thác hết nội dung của trưng bày, bao gồm: Đề cương trưng bày là văn bản có tính pháp lý; cấu tạo đề cương trưng bày là văn bản xác định cấu trúc và quy mô trưng bày; kế hoạch trưng bày là văn bản cho tác giả phương án biết rõ khối lượng tài liệu hiện vật trưng bày, đặc tính của từng tài liệu hiện vật về lý, hoá, về trọng lượng, khối lượng, về ý nghĩa lịch sử và những thông tin của từng tài liệu hiện vật đó. Văn bản cuối cùng của phần nội dung trưng bày là "kịch bản trưng bày", đây là văn bản cho tác giả phương án về các ý tưởng nghệ thuật, tạo điều kiện để tác giả tiến tới và sử dụng các loại hình nghệ thuật khác nhau, các thủ

* PHÓ GIÁM ĐỐC KHU DI TÍCH CHỦ TỊCH HỒ CHÍ MINH TẠI PHỦ CHỦ TỊCH

pháp khác nhau làm cho các hiện vật được sống lại trong môi trường của nó, tạo cảm hứng cho công chúng khám phá và hưởng thụ những thông tin từ tài liệu hiện vật được sử dụng trong trưng bày. Phương pháp trưng bày theo loại hình bảo tàng về mặt mỹ thuật cho phép tác giả thoát khỏi lối mòn gò bó về xử lý mỹ thuật, cho phép đa dạng hoá và khuyến khích sự sáng tạo, từ giải pháp cho đến những chi tiết mỹ thuật cụ thể, cho từng hiện vật. Phương pháp này còn cho phép tranh thủ được sự phối kết hợp với kiến trúc cả về quy mô công trình, kiểu dáng kiến trúc, sự hài hoà giữa nội thất và ngoại thất, làm cho kiến trúc một công trình bảo tàng vừa phải có giá trị kiến trúc vừa phải thể hiện được sự đồng điệu giữa nội dung mỹ thuật và kiến trúc, nhằm đảm bảo trong tương lai, chính các công trình kiến trúc ấy sẽ trở thành một di sản văn hoá của dân tộc. Phương pháp trưng bày theo loại hình bảo tàng với sự giải quyết biện chứng mối quan hệ giữa nội dung - mỹ thuật - kiến trúc và kỹ thuật còn cho phép phương án có thể tiếp cận được với khoa học kỹ thuật và công nghệ để sử dụng hợp lý và khôn ngoan nhất các thiết bị, các phương tiện kỹ thuật để phục vụ đạt hiệu quả cao cho trưng bày. Điểm cuối cùng cần lưu ý trong quá trình giải quyết mối quan hệ giữa nội dung - mỹ thuật - kiến trúc và kỹ thuật đó là trật tự không đảo ngược của 4 yếu tố đó, nghĩa là trong mối quan hệ ấy mặc dù luôn luôn có sự tác động lẫn nhau nhưng nội dung khoa học giữ vai trò quyết định và chi phối, đồng thời phương án mỹ thuật phải được xây dựng trước cùng với nhiệm vụ thiết kế của công trình, điều đó có nghĩa là kiến trúc của công trình bảo tàng vừa phải đáp ứng được yêu cầu của nội dung lại vừa phải thoả mãn được các yêu cầu của mỹ thuật trên các quy hoạch về tổng thể và cả về các giải pháp cụ thể. Khâu kỹ thuật được xếp cuối cùng chính là nhằm đáp ứng yêu cầu của nội dung mỹ thuật và kiến trúc, khi phương án trưng bày đã được khẳng định.

Ba là, Phương pháp trưng bày theo loại hình bảo tàng cho phép chúng ta sử dụng rộng rãi một loạt giải pháp cụ thể mang tính nguyên tắc, đó là:

- *Giải pháp quy hoạch tổng thể*, được quy định bởi loại hình bảo tàng, để xác định quy mô, diện tích các thành phần cần thiết phải có của các bảo tàng, như: Khu kho cơ sở, khu vực trưng

bày, khu vực hoạt động công cộng, hoặc bảo tàng cần có hay không khu vực trưng bày ngoài trời, khuôn viên, khu vực phục vụ hoạt động văn hoá hay giải trí...? Có khu vực thực nghiệm các kiến thức đã được giới thiệu trong bảo tàng hay không? Hay có nơi để ứng dụng khoa học kỹ thuật và công nghệ vào việc khai thác thông tin hoặc tái tạo các môi trường sống của hiện vật đó hay không?... *Giải pháp quy hoạch tổng thể* không chỉ thoả mãn yêu cầu trước mắt của bảo tàng mà phải tính được khả năng phát triển của bảo tàng trong tương lai.

- *Giải pháp xử lý mặt bằng trong trưng bày*, chính là sự can thiệp của mỹ thuật vào việc bố cục nội dung trưng bày, phải đảm bảo đầy đủ khối lượng nội dung, tính logic, yếu tố thẩm mỹ và có ít nhất một hành trình tham quan khoa học tiện lợi và tiết kiệm nhất. Giải pháp xử lý mặt bằng trong bảo tàng còn phải thể hiện được sự vận động phát triển, sự tương tác và hỗ trợ phát triển của các yếu tố tự nhiên, xã hội và con người trong một điều kiện và hoàn cảnh cụ thể nào đó. Và, đương nhiên các phần trưng bày phải luôn đảm bảo sự gắn bó với nhau cả về nội dung và cả về hình thức.

- *Giải pháp xử lý đai và diện trưng bày*, là công việc xác định được các diện trưng bày không gian ba chiều và xác định hệ thống đai trưng bày (diện chính), xác định được mối quan hệ giữa các trưng tâm, các điểm nhấn... Giải pháp này đảm bảo cho trưng bày đa dạng phong phú và không bị trùng lặp cả về nội dung trưng bày và hình thức mỹ thuật, đồng thời xác định khả năng sử dụng các loại hình mỹ thuật khác nhau như điêu khắc, tranh, đồ họa, trang trí nội thất... để tập trung tạo sự hấp dẫn cho giải pháp, đảm bảo vừa có tiếng nói chung của trưng bày lại vừa có ngôn ngữ riêng của nghệ thuật.

- *Giải pháp xử lý các hiện vật trưng bày*, chúng ta đều biết ngoài hiện vật gốc trưng bày bảo tàng còn có tới 5 loại hiện vật nữa, giải pháp này chính là khẳng định quan điểm xử lý hiện vật trong trưng bày, cách bày trí sắp xếp, phương pháp đưa nghệ thuật tới từng hiện vật trưng bày như thế nào, để cho các hiện vật tự nói lên được ngôn ngữ của nó bằng môi trường sống và sự cảm thụ thông qua cảm xúc thẩm mỹ từ trưng bày bảo tàng mang lại.

- *Giải pháp về màu sắc trong trưng bày bảo*

tàng, màu sắc được sử dụng theo nguyên tắc lựa chọn "gam" chủ để phù hợp với nội dung trưng bày, đặc trưng loại hình bảo tàng, rồi từ đó lệ thuộc vào khả năng biến hoá màu sắc, sao cho cảm xúc của công chúng được hoà nhập vào nội dung và sự hứng thú được hướng đến bằng màu sắc được xử lý tinh tế trong từng chi tiết và vững chắc ở toàn bộ các phần trưng bày. Giải pháp về màu sắc còn được thể hiện trong việc xử lý thích hợp với những nét riêng về phong tục tập quán, tôn giáo, tín ngưỡng, kể cả một số yếu tố tâm linh của một cộng đồng công chúng cụ thể.

- *Giải pháp về ánh sáng*, cần phải thoả mãn được các yếu tố sau:

+ Chiếu sáng chung phục vụ công chúng khi tiếp cận với hệ thống trưng bày, các tài liệu hiện vật và kể cả những phần cung cấp thông tin đặc biệt.

+ Chiếu sáng cục bộ, nhằm phục vụ cho những điểm nhấn và những trung tâm trưng bày được xác định ở những vị trí thuận lợi nhất cho sự dừng chân của khách tham quan.

+ Chiếu sáng nghệ thuật, nhằm phục vụ cho những khu vực gây xúc cảm, tạo ra những tình cảm đặc biệt gây ấn tượng và lắng đọng lâu dài cho khách tham quan.

+ Chiếu sáng thoát hiểm.

+ Chiếu sáng phục vụ cho công tác bảo quản vệ sinh và chỉnh lý trưng bày.

Nhìn chung giải pháp chiếu sáng phải thoả mãn các yêu cầu trưng bày, nó không đơn giản chỉ để nhìn rõ, mà còn góp phần quan trọng cho sự hoàn chỉnh một giải pháp mỹ thuật. Đồng thời, chiếu sáng trong trưng bày còn phải đảm bảo một yêu cầu khác nữa, đó là chế độ chiếu sáng, việc lựa chọn ánh sáng cũng như sử dụng các phương tiện chiếu sáng nhất thiết không được làm hư hỏng đến tài liệu hiện vật, kể cả các phương tiện hay thiết bị trưng bày.

- *Giải pháp sử dụng các thiết bị kỹ thuật và phương tiện phục vụ cho trưng bày*, cho phép hoàn thiện phương án trưng bày trên cơ sở sử dụng và đưa vào trong phần trưng bày các thiết bị và phương tiện kỹ thuật hợp lý để tăng cường khả năng cung cấp và khai thác thông tin từ các tài liệu hiện vật trưng bày. Song cần lưu ý là, không được lạm dụng quá mức các thiết bị và phương tiện kỹ thuật, cùng các giải pháp mỹ thuật để đảm bảo được nguyên tắc trưng quan

sinh động - ngôn ngữ của trưng bày bảo tàng.

- *Giải pháp về hành trình tham quan*, tuy được sắp xếp ở thứ tự cuối cùng, nhưng đây là giải pháp không kém phần quan trọng. Bởi xét cho cùng thì trưng bày đẹp, khoa học, hấp dẫn, nếu không tạo điều kiện để người xem tiếp cận thì cũng không đạt được mong muốn gì. Do vậy, giải pháp về hành trình tham quan cần phải thoả mãn một số yêu cầu, như:

+ Phải tạo được các hành trình tham quan khác nhau để phục vụ công chúng đến bảo tàng với những yêu cầu khác nhau, làm sao cho các hành trình đó không bị chông chéo, không bị chia cắt hoặc cản trở lẫn nhau.

+ Các hành trình tham quan phải tạo điều kiện để công chúng được tiếp cận gần nhất đến các hiện vật trưng bày, đặc biệt là ở các trung tâm, các điểm nhấn và các khu vực gây xúc cảm trong hệ thống trưng bày.

+ Các hành trình tham quan còn cần phải chú ý đến một số yêu cầu khác như: Tiết kiệm thời gian, bảo vệ sức khoẻ của khách, phục vụ người tàn tật, thuận lợi thoát hiểm khi có sự cố...

+ Các hành trình tham quan phải được chỉ dẫn bằng hệ thống chiếu sáng, bố cục mảng màu, hoặc bằng giải pháp kiến trúc để khách tham quan dễ dàng phân biệt và tự thực hiện được một hành trình tham quan đúng bố cục trưng bày và hợp với yêu cầu của khách.

Phương pháp trưng bày theo loại hình bảo tàng có thể xem là một phương pháp chung để áp dụng cho các loại hình bảo tàng khi đã thực hiện phân loại. Cũng có thể xem đây là phương pháp trưng bày chung nhất, trên cơ sở thống nhất nguyên tắc để vận dụng vào từng loại hình và từng bảo tàng cụ thể. Phương pháp này dựa trên các sưu tập hiện vật gốc để giải quyết mối quan hệ giữa nội dung - mỹ thuật - kiến trúc và kỹ thuật, đồng thời nó cũng đưa ra một hệ thống các giải pháp cụ thể để phục vụ cho phương án mỹ thuật trưng bày. Phương pháp trưng bày theo loại hình cũng có thể xem là một phương pháp mở, không đóng khung về nguyên tắc, mà luôn tạo ra những gợi mở thúc đẩy sự sáng tạo, bởi phương án trưng bày hay giải pháp mỹ thuật thực chất là lao động nghệ thuật, một sự lao động nghệ thuật tổng hợp, vì nếu không có sáng tạo thì cũng không thể có sự phát triển của phương pháp trưng bày bảo tàng.